

УДК 378.018:373.5.011.3-051:91]:528.9
DOI: 10.31499/2706-6258.1(5).2021.234755

ФОРМУВАННЯ КАРТОГРАФІЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ГЕОГРАФІЇ ПРИ ВИВЧЕННІ ДИСЦИПЛІН ФУНДАМЕНТАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ

Браславська Оксана, доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри географії та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0003-0852-686X

E-mail: oksana.braslavaska@udpu.edu.ua

Барвінок Наталія, викладач кафедри географії та методики її навчання, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини.

ORCID: 0000-0002-6661-4780

E-mail: barvinok.n@udpu.edu.ua

У статті охарактеризовано процес формування картографічної компетентності майбутніх учителів географії при вивченні дисциплін фундаментальної підготовки. Розглянуто праці вітчизняних та закордонних авторів, які у своїх роботах вивчали питання формування фахових компетентностей майбутніх учителів і, зокрема, картографічної компетентності у підготовці майбутніх учителів географії. Визначено важливість вивчення дисциплін фундаментальної підготовки для формування картографічної компетентності здобувачів вищої освіти.

***Ключові слова:** фахова компетентність, картографічна компетентність, професійна підготовка, навчальна практика, карта, картографія, майбутній учитель географії, дисципліни фундаментальної підготовки.*

FORMATION OF CARTOGRAPHIC COMPETENCE OF FUTURE TEACHERS OF GEOGRAPHY IN STUDYING DISCIPLINES OF FUNDAMENTAL TRAINING

Braslavaska Oksana, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Head of the Department of Geography and Methods of Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0003-0852-686X

E-mail: oksana.braslavaska@udpu.edu.ua

Barvinok Nataliia, Lecturer of the Department of Geography and Methods of Teaching, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University.

ORCID: 0000-0002-6661-4780

E-mail: barvinok.n@udpu.edu.ua

The article presents the needs of modern society in a competent teacher of geography, the need for future teachers of geography to master the methods of their subject, which combines physical and economic geography, knowledge of geography and related sciences. It has been proven that a geography teacher must be deeply acquainted with the world around him and connect the teaching of the subject with the present, and use all possible means of information to do so. The importance of forming stable skills to work with maps, acquire new knowledge for further training and professional

activity is outlined. The article also outlines a vision of the role of maps and cartographic knowledge for the modern needs of mankind, the constant expansion of the range of knowledge about the current possibilities of modern cartographic science, as well as the ability to transfer their knowledge, skills and abilities to students. It substantiates the necessity of formation of cartographic competence as a component of professional competence of future teachers of geography, which occupies an important place in the formation of future teachers of geography as a professional. The article considers the works of domestic and foreign authors, who studied in their works the formation of professional competencies of future teachers and, in particular, cartographic competence in the training of future teachers of geography. Based on these studies, the article establishes the features of the formation of cartographic competence of future teachers of geography in the study of basic training disciplines and the importance of forming cartographic knowledge, skills and abilities that will be extremely important for future teachers of geography in their future careers. It characterizes the process of formation of cartographic competence of future geography teachers during the study of fundamental training disciplines in a higher education institution, in particular in the first semester of the first year of study.

Keywords: *professional competence, cartographic competence, professional training, educational practice, map, cartography, future teacher of geography, disciplines of fundamental training.*

За сучасної соціальної ситуації в державі все гостріше постає питання підвищення рівня підготовки майбутнього вчителя, компетентного у професійній діяльності. Це вимагає впровадження нових підходів та ефективних технологій в організації освітнього процесу, що забезпечить його науковий і практичний фаховий рівень, сприятиме формуванню професійної компетентності.

Учитель географії повинен досконало володіти змістом предмета, що поєднує фізичну, соціальну, економічну географію, суміжні з нею науки; бути глибоко обізнаним у методиці навчання географії і пов'язувати навчання з сучасністю. Для виконання окреслених завдань йому необхідно використовувати всі можливі засоби інформації. Карта – це один з основних наочних засобів вивчення географії в закладах загальної середньої освіти, яка використовується для опису, аналізу та пізнання географічних об'єктів і явищ, отримання нових знань і характеристик, для вивчення процесів їхнього розвитку, встановлення просторових взаємозв'язків та прогнозування.

Про значення географічної карти наголошено в багатьох роботах відомих географів, а деякі їхні фрази стали крилатими: «Карта важливіша за текст, бо говорить часто яскравіше, наочніше, лаконічніше, ніж найкращий текст» (П. Семенов-Тянь-Шанський); «Карта – це альфа й омега географії» (М. Баранський); «Карта – друга мова географії» (М. Баранський) тощо [3, с. 1].

Зважаючи на те, що на уроках географії географічна карта є одним із основних джерел знань, обізнаний учитель уміло використовуватиме її як наочний засіб навчання, який надає учням знання про геопростір, допомагає створити уявлення про просторове розміщення об'єктів і явищ, формує поняття про геопросторові зв'язки, природні й суспільні особливості території. Сьогодні необхідним є формування картографічної грамотності особистості, яка є складовою його життєвих компетентностей, адже знання карти, уміння нею користуватися дає кожній людині можливість вирішувати життєво важливі проблеми [16, с. 43].

З огляду на все вищесказане, потрібно зауважити, що картографічні знання й уміння складають не лише важливу частину змісту географічної освіти, а й входять до складу життєвих компетентностей особистості. Це говорить про те, що роль картографічних знань і вмінь зростає на сучасному етапі розвитку педагогічної освіти й суспільства загалом.

Аналіз наукових досліджень і публікацій засвідчує, що загальні аспекти компетентнісної освіти відображені в державних циркулярах, міжнародних документах, роботах науковців, дослідників, практиків. Над цією темою працювали Н. Бібік, В. Болотов, В. Бондар, І. Зимня, О. Овчарук, О. Пометун, І. П'янтківська, Дж. Равен, Г. Селевко, А. Хуторський, О. Цільмак, О. Чеботарьов та інші. Професійну компетентність педагогічних кадрів досліджують Г. Балл, В. Кремінь, Н. Кузьміна, Н. Разіна, Г. Сорокіна, П. Щербань та інші. Формуванню географічної компетентності особистості присвячені роботи І. Баринової, О. Браславської, Л. Вішнікіної, Т. Магалецької, Т. Назаренко, А. Скоробогатова, О. Топузова, О. Часнікової та інших. Формуванню картографічної компетентності присвячені роботи В. Носаченка, К. Борисенка.

У статті 1 пункту 13 Закону України «Про вищу освіту» зазначається: «компетентність – здатність особи успішно соціалізуватися, навчатися, провадити професійну діяльність, яка виникає на основі динамічної комбінації знань, умінь, навичок, способів мислення, поглядів, цінностей, інших особистісних якостей» [13, с. 14]. Отже, при сформованості компетентностей та результатів навчання відповідно до стандартів вищої освіти, майбутнім фахівцем здобувається кваліфікація в певній галузі.

Огляд ряду українських словників («Український академічний словник» [15, с. 135], «Новий словник української мови» [6, с. 187], «Словник іншомовних слів» [14, с. 165], «Сучасний тлумачний словник за редакцією В. Бусела» [21, с. 568]) показав, що всі вони дають близьке визначення термінів «компетентний» і «компетентність». Зокрема, компетентний – має достатні знання в певній галузі, добре обізнаний, тямущий, кваліфікований; має певні повноваження, повноправний, повновладний, а компетентність – здатність успішно відповідати на індивідуальні та соціальні потреби, діяти та виконувати поставлені завдання. Словник American Heritage поняття «competency» (компетентність) трактує як стан або якість особи бути підготовленим або компетентним; здатність; визначене коло навичок, знань, або спроможність [25]. У словнику Cambridge поняття «competency» трактується як важлива навичка, необхідна для виконання роботи [27].

Появу поняття компетентнісної освіти відносять до 60-х років ХХ ст. І. Зимня виділяє три основні етапи становлення компетентнісного підходу в освіті: від введення категорії «компетентність» у науковий обіг до дослідження її як категорії освіти [4, с. 38]. І. Чеботарьов вважає, що поняття компетентність має холистичне значення, відноситься до загального потенціалу особистості, яка володіє певними характеристиками та визначає ефективність діяльності, виражаючи достатній рівень її кваліфікації і професійної підготовки [24, с. 285]. Г. Балл дає визначення професійній компетентності, відповідно до якого в здобувачів вищої освіти формуються знання, уміння і навички не лише для майбутньої професійної діяльності, а й для поточної діяльності, тобто для успішного розв'язання кола задач у вивченні навчальних дисциплін [22, с. 130].

Європейський парламент і Рада Європейського Союзу схвалили Рамкову програму оновлених ключових компетентностей для навчання протягом життя (17.01.2018 р.), де компетентності визначаються як комбінація знань, навичок та ставлень, а ключовими компетентностями є ті, які необхідні всім людям для підвищення особистого потенціалу і розвитку, розширення можливостей

працевлаштування, соціальної інтеграції та активного громадянства [26, с. 3].

Тематиці формування ключових компетентностей присвятили свої роботи І. П'янтківська [11, с. 207]; О. Цільмак, окресливши основні ключові (особистісні, соціальні, діяльнісні) та визначивши у складі діяльнісних компетентностей професійну компетентність [22, с. 68]; О. Пометун, виділивши ключові, загальногалузеві та предметні компетентності [12, с. 18].

О. Топузов визначає географічну освіту як таку, що зорієнтована на отримання здобувачами вищої освіти компетентності як сукупності географічних знань, умінь і навичок, специфічного географічного мислення та ціннісних установок [19, с. 62], а рівень професіоналізму вчителя географії значною мірою визначається його здатністю реалізовувати всі елементи компетентнісного підходу до навчання учнів на психодідактичних засадах формування географічної компетентності [20, с. 69]. О. Часнікова у структурі фахової компетентності вчителя географії виділяє блок географічних компетентностей, який включає методичну, дидактичну, технологічну та рефлексивну компетентності [23, с. 310].

На думку О. Тімець, фахова компетентність майбутнього вчителя географії є інтегральною характеристикою особистісного становлення та опанування ним професійної діяльності, що пов'язане зі здатністю осмислено засвоювати комплекс знань, умінь і способів діяльності з географії [18, с. 46]. За функціями складових фахової компетентності вчителя географії авторка виділяє когнітивний, операційний та особистісний компоненти, де когнітивний компонент передбачає розвиток професійно-предметного і картознавчо-географічного складників. Картознавчо-географічну компетентність вона розглядає як володіння знаннями географічних карт та навченість роботи з ними [17].

В. Носаченко до складу професійної компетентності майбутнього вчителя географії включає володіння глибокими знаннями фундаментальних і спеціальних географічних дисциплін та знання дидактичних і технологічних засобів педагогічної діяльності, творче їхнє використання [8]. Він стверджує, що у професійній підготовці майбутніх учителів географії зміст фундаментальних і фахових дисциплін не може бути засвоєний лише на рівні знань, навичок та вмінь, а необхідним є особистісне ставлення, потреба, усвідомлення, які забезпечують цілісне їхнє вивчення [9]. Автор зазначає, що у майбутніх учителів географії формується професійний досвід репродукувати картографічні знання й уміння з метою розвитку в учнів картографічної грамотності [10].

У межах нашого дослідження до розгляду пропонується питання формування картографічної компетентності майбутнього вчителя географії під час вивчення дисциплін фундаментальної підготовки.

Метою роботи є дослідження особливостей формування картографічної компетентності майбутніх учителів географії при вивченні дисциплін фундаментальної підготовки у ЗВО.

Картографічна підготовка майбутнього вчителя географії набуває сьогодні особливої актуальності, а картографічна компетентність розглядається як компонент професійної компетентності майбутнього вчителя географії [8, с. 18]. До основи картографічної компетентності дослідники відносять володіння картознавчими знаннями, уміннями та навичками і що є найбільш значущим – картографічна компетентність є

складовою життєвих компетентностей особистості [7]. Зважаючи на це, визначаємо потребу в розвитку картографічної грамотності майбутніх учителів географії.

Відмічаючи її важливість у становленні педагога, А. Берлянт вказує, що картографічна грамотність перестала бути прерогативою ученого, вона стає необхідною кожній людині в повсякденному побуті на рівні комп'ютерної [1, с. 34]. Учений зазначає, що проблема загального підвищення картографічної грамотності населення є одним з чинників, що визначають актуальність і необхідність інновацій у географічній освіті. А інноваційність у вивченні географії К. Борисенко вбачає саме в комплексності й інтегральності її наочності, чому сприяє сучасна паперова й електронна карта [2, с. 69].

Тобто володіння знаннями географічних карт, уміння з ними працювати та здобувати нові знання для подальшого навчання й професійної діяльності, бачення ролі карти та картографічних знань для вирішення сучасних потреб людства, постійне розширення діапазону знань про актуальні можливості сучасної картографічної науки, а також уміння передати свої знання, уміння, навички учням – важлива особистісна характеристика здобувача вищої освіти. Її формування як картографічної компетентності передбачає розуміння карти (уміння сприймати основні її ознаки як науково-технічного здобутка людства), читання карти (уміння відтворювати географічну дійсність за її зображенням на карті умовними позначеннями) і знання карти (уміння уявляти взаємне розміщення об'єктів, їхні контури, відносні розміри, тобто тримати карту в пам'яті).

З метою вивчення та аналізу стану формування картографічної компетентності як складової професійної компетентності майбутніх учителів географії було проведено аналіз робочих програм, лекційного матеріалу та завдань лабораторних робіт дисциплін фундаментальної підготовки здобувачів вищої освіти природничо-географічного факультету Уманського державного педагогічного університету імені Павла Тичини спеціальності 014.07 «Середня освіта (Географія)», освітньої програми «Середня освіта (Географія. Біологія та здоров'я людини)».

Аналіз показав, що на першому курсі здобувачі вищої освіти вивчають дисципліну «Картографія з основами топографії». Для її опанування відводиться 150 годин, із яких 76 аудиторних (28 лекційних, 48 лабораторних занять) і 74 години для самостійної роботи. Вивчення дисципліни передбачає опанування загальних відомостей про географічну, топографічну карту, математичну основу карт, основи картографічної генералізації, особливості оглядових загальногеографічних і тематичних карт, поняття про серії карт, географічні атласи, використання дрібномасштабних карт. Формуються знання, уміння і навички у читанні географічних та тематичних карт, уміння аналізувати, досліджувати та оцінювати тематичні карти для отримання інформації про місцевість, знання способів картографічного зображення і основи проектування карт. Формуються вміння працювати з контурними картами як бланковими, призначеними для навчальних цілей, та як географічної основи для створення авторських оригіналів тематичних карт. Особливо важливим є формування вміння у студентів наносити на контурні карти об'єкти досліджуваної території, визначаючи точне їхнє розміщення, та створення нових тематичних карт як результату дослідження за допомогою різних способів картографічного зображення.

Операційний компонент картографічної компетентності майбутніх учителів

географії формується на практичних і лабораторних заняттях, під час навчальної та педагогічної практики, що передбачає використання різних засобів навчання: методичних (поняття, терміни, навчальні посібники, методичні рекомендації), картографічних (спеціально підібрані різноманітні карти, атласи, глобуси, аеро- й космічні знімки, картографічні твори, прилади для картометричних робіт) та технічних (мультимедійні засоби, комп'ютерні програми).

Обов'язковою є навчальна практика, метою якої є поглиблення й закріплення теоретичних знань і практичних навичок, отриманих на лекціях та лабораторних роботах. Під час практики у здобувачів вищої освіти формуються вміння користуватися картами і планами різної тематики, створювати плани місцевості, самостійно проводити найпростіші топографо-геодезичні вимірювання, аналізувати картографічні матеріали та працювати з елементарними геодезичними приладами. Під час проходження навчальних практик у студентів розширюються та поглиблюються знання з картографії з основами топографії та закріплюються практичні навички роботи з географічними приладами.

Звертаємо увагу на те, що формування картографічної компетентності майбутніх учителів географії забезпечується і під час вивчення інших дисциплін їхньої фундаментальної підготовки. Для аналізу нами було обрано дисципліни, які вивчаються на першому курсі, а саме: «Геологія з основами геохімії», «Основи теорії суспільної географії», «Метеорологія і кліматологія».

Вивчення дисципліни «Геологія з основами геохімії» забезпечує формування картографічної компетентності шляхом використання оглядових геологічних карт, карт тектонічної будови України та світу, карт корисих копалин України та світу, мінерально-сировинної бази України та світу. Здобувачі вищої освіти навчаються за допомогою картографічних методів дослідження опанувати фундаментальні знання явищ і процесів на глобальному, регіональному та місцевому рівнях, вчать характеризувати антропогенний вплив на довкілля, аналізують природно- та суспільно-географічні явища і процеси у їхньому порівнянні та взаємозв'язку. У студентів закріплюються базові знання з теорії картографічного зображення земної поверхні, уміння та навички роботи з тематичними картами, формуються важливі практичні навички використання карт у вирішенні наукових і практичних задач, побудови профілів, геологічних розрізів, роботи з контурними картами, тобто створення власних тематичних карт.

Крім того, відбувається закріплення знань основної картографічної термінології, карт та приладів, внутрішньорамкового та позарамкового оформлення карт, які є обов'язковими при виконанні завдань дисципліни. Прикладом може слугувати побудова розрізу та профілю для відображення теплового режиму Землі, підбір раціонального масштабу, співставлення тематичних карт для визначення взаємозв'язків та закономірностей, які відбуваються у географічній оболонці, вивчення впливу геологічних процесів на формування географічної оболонки сучасного вигляду, побудова геологічних розрізів. У студентів формуються навички роботи з контурними картами (нанесення родовищ корисних копалин), обрання та застосування способів картографічного зображення, раціонального підбору масштабів.

Отже, важливу роль у вивченні геології, геологічних процесів, корисних копалин, їхнього місця розміщення відіграють знання з картографії, адже для виконання багатьох завдань здобувачі вищої освіти працюють з картами.

Під час вивчення дисципліни «Метеорологія і кліматологія» у здобувачів вищої освіти відбувається формування картографічної компетентності під час їхньої роботи, наприклад, з кліматичними картами світу, кліматичною картою України, кліматичних поясів та областей, фізичними картами та картами ландшафтів тощо. Студенти набувають здатності до системного географічного мислення, до науково зумовленого картографічного відображення довкілля, здатності до розуміння природних об'єктів, процесів і явищ, зокрема метеорологічних, мислити просторово й комплексно, здатності виявляти та оцінювати вплив метеорологічних процесів на формування ландшафтних комплексів різного рівня, ідентифікувати та оцінювати кліматотвірні чинники для формування клімату земної кулі.

Дослідження показало, що використання кліматичних карт під час вивчення дисципліни дало змогу закріпити, наприклад, знання кутів напрямів, різноманіття способів картографічного зображення географічних об'єктів на різних тематичних картах: спосіб значків, лінійні знаки (дороги, річки, кордони), знаки руху (рух повітряних мас, переважаючі напрями вітру), ізолінії (для відтворення нерівності рельєфу, температур, тиску), спосіб ареалів, спосіб пошарового фарбування, спосіб якісного фону (різні райони позначають різними кольорами); закріпити практичні навички визначення географічного розподілу опадів, температур, вітрів, надання характеристик атмосферним явищам за допомогою кліматичних карт; вміння роботи з контурними картами, застосовування раціональних способів картографічного зображення, побудови профілів тощо.

Під час вивчення «Основ теорії суспільної географії» студенти опановують інформацію про основні поняття, категорії, закони і закономірності територіальної організації суспільства, просторової диференціації природного середовища, населення та його господарської діяльності тощо. Під час засвоєння визначеного матеріалу невід'ємним для здобувачів вищої освіти є використання суспільно-географічних карт. Зокрема, знайомлячись із територіальною (геопросторовою) організацією суспільства загалом чи її окремими компонентами (населенням, соціальною, виробничою, політичною, духовно-культурною та екологічною сферами), студенти характеризують їх за допомогою карт.

Формування картографічної компетентності майбутнього вчителя географії передбачає набуття ним умінь працювати з картами, здобувати нові знання для подальшого навчання та професійної діяльності; бачення ролі карти та картографічних знань для сучасних потреб людства, постійне розширення діапазону знань про актуальні можливості сучасної картографічної науки, а також уміння передати свої знання учням. Усе це можливо під час вивчення здобувачами вищої освіти дисциплін фундаментальної підготовки, які містять теми, що передбачають різні види роботи з картографічними матеріалами, закріплюючи знання про різні види картографічних творів, їхні характеристики та принципи використання.

Картографічна компетентність займає важливе місце у становленні майбутнього вчителя географії як професіонала. Вартим до поглибленого розгляду є використання таких інноваційних форм і методів професійної підготовки, які забезпечуватимуть досягнення високого рівня знань і вмінь здобувачів вищої освіти, вироблятимуть у них здатність до виконання наукових проєктів, пошуково-дослідницької роботи, розвиватимуть географічне мислення, а також посилюватимуть мотивацію роботи з географічними картами у професійній діяльності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Берлянт А. М. Картографическая грамотность и географическое образование: проблемы переориентации. География в школе. 1990. № 2. С. 30–38.
2. Борисенко К. Б. Формування топографічної компетентності як умови професійної підготовки майбутніх учителів географії. Наукові записки кафедри педагогіки Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2014. Випуск XXXVII. С. 62–72.
3. Збірка афоризмів, висловів, фраз для вчителя. URL: <https://naurok.com.ua/zbirka-aforizmiv-visloviv-fraz-dlya-vchitelya-37242.html> (дата звернення: 27.01.2021).
4. Зимняя И. А. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования. Высшее образование сегодня. 2003. № 5. С. 34–42.
5. Лаврук М. М. Методика навчання географії: практична і самостійна робота студентів: навч.-метод. посіб. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 136 с.
6. Новый словарь украинської мови: в 3 т. / укл.: В. Яременко, О. Сліпущко. Київ: Аконтіт, 2003. Т. 1. 251 с.
7. Носаченко В. М. Професійно орієнтована технологія навчання як засіб формування картографічної компетентності студентів. Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. 2015. № 6. С. 247–254. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=pednauk_2015_6_33 (дата звернення: 27.01.2021).
8. Носаченко В. М. Формування картографічної компетентності майбутніх учителів географії в процесі фахової підготовки: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Переяслав-Хмельницький, 2016. 23 с.
9. Носаченко В. М., Розсоха А. П. Професійна підготовка майбутніх учителів географії: картографічна складова: монографія. Київ: Кравченко Я. О., 2018. 383 с.
10. Носаченко В. Н. Картографическая компетентность будущих учителей географии как предмет научных исследований. Концепт. 2016. № 4. URL: <https://e-koncept.ru/2016/16085.htm.1-9> (дата звернення: 27.01.2021).
11. П'янківська І. В. Компетенція та компетентність як провідні поняття компетентнісного підходу. Наукові записки Національного університету Острозька академія. 2010. № 15. С. 202–211.
12. Пометун О. І. Теорія та практика послідовної реалізації компетентнісного підходу в досвіді зарубіжних країн. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи. Київ. 2004. С. 15–25.
13. Про вищу освіту: Закон України від 01.07.2014 № 1556–VII. Дата оновлення: 25.09.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення: 27.01.2021).
14. Словник іншомовних слів / за ред. О. С. Мельничука. Київ, 1985. 235 с.
15. Словник української мови: в 11 т. Київ: Наукова думка, 1973. Т. 4. 250 с. URL: <http://sum.in.ua/s/kompetentnuj> (дата звернення: 27.01.2021).
16. Стецула Н., Коссак Г. Формування картознавчих компетентностей учнів на уроках географії. Молодь і ринок. 2017. № 11(154). С. 41–47.
17. Тімець О. В. Професійна підготовка майбутнього вчителя географії: взаємозв'язок когнітивного, операційного і особистісного компонентів його фахової компетентності. Проблеми підготовки сучасного вчителя. Умань: ВПЦ «Візаві», 2010. № 2. С. 46–52.
18. Тімець О. В. формування фахової компетентності майбутнього вчителя географії у процесі професійної підготовки: монографія. Умань: ВПЦ «Візаві», 2010. 328 с.
19. Топузов О. М., Вішнікіна Л. П. Становлення компетентнісної географічної освіти. Проблеми сучасного підручника. Київ: Інтер, 2017. № 19. С. 57–68.
20. Топузов О. М., Вішнікіна Л. П. Психодидактичні засади формування предметної географічної компетентності учнів. Український педагогічний журнал. 2016. № 2. С. 65–74.
21. Український тлумачний словник: Близько 250 000 слів / укл. та гол. ред. В. Бусел. Київ: Перун, 2016. 1692 с.
22. Цільмак О. М. Складові структури компетентностей. Наука і освіта. Київ, 2009. № 1. С. 128–134.
23. Часнікова О. В. Структура фахової компетентності вчителя географії. Збірник наукових статей Національної академії педагогічних наук України. 2018. С. 305–312.
24. Чеботарьова І. О. Етимологія поняття компетентність в англійських джерелах. Наукові записки

- кафедри педагогіки. Київ, 2015. № 38. С. 278–291. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Nzkgp_2015_38_35 (дата звернення: 27.01.2021).
25. Analysis Report on Competence Services. 2011. 54 p. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED534599.pdf> (дата звернення: 27.01.2021).
26. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. URL: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf> (дата звернення: 27.01.2021).
27. Cambridge Dictionary. URL: <https://www.google.com/search?q=dictionary.+cambridge.org%2Fdictionary%2Fbritish%2Fcompetency&oq=dictionary.+cambridge.org%2Fdictionary%2Fbritish%2Fcompetency&aq=s=chrome..69i57.1804j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8> (дата звернення: 27.01.2021).

REFERENCES

1. Berljant, A. M. (1990). Kartograficheskaja gramotnost' i geograficheskoe obrazovanie: problemy pereorientacija. *Geografija v shkole*, 2, 30–38 [in Russian].
2. Borysenko, K. B. (2014). Formuvannia topohrafichnoi kompetentnosti, yak umovy profesiinoi pidhotovky maibutnikh vchyteliv heohrafii. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina*, XXXVII, 62–72 [in Ukrainian].
3. Zbirka aforyzmiv, vysloviv, fraz dlia vchytelia. URL: <https://naurok.com.ua/zbirka-aforyzmiv-visloviv-fraz-dlya-vchytelya-37242.html> [in Ukrainian].
4. Zimnjaja, I. A. (2003). Kljuचेvye kompetencii – novaja paradigma rezul'tata obrazovanija. *Vyshee obrazovanie segodnja*, 5, 34–42 [in Russian].
5. Lavruk, M. M. (2015). *Metodyka navchannia heohrafii: praktychna i samostiina robota studentiv*. Lviv: LNU imeni Ivana Franka [in Ukrainian].
6. Yaremenko, V., Slipushko, O., (Ed.). (2003). *Novyi slovnyk ukrainskoi movy*. Kyiv: Akonit, Vol. 1 [in Ukrainian].
7. Nosachenko, V. M. (2015). Profesiino oriientovana tekhnolohiia navchannia yak zasib formuvannia kartohrafichnoi kompetentnosti studentiv. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, 6, 247–254. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=pednauk_2015_6_33 [in Ukrainian].
8. Nosachenko, V. M. (2016). Formuvannia kartohrafichnoi kompetentnosti maibutnikh uchyteliv heohrafii v protsesi fakhovoi pidhotovky. *Extended abstract of candidate's thesis*. Pereiaslav-Khmelnyskyi [in Ukrainian].
9. Nosachenko, V. M., Rozsokha, A. P. (2018). Profesiina pidhotovka maibutnikh uchyteliv heohrafii: kartohrafichna skladova. Kyiv: Kravchenko Ya. O. [in Ukrainian].
10. Nosachenko, V. N. (2016). Kartohrafycheskaia kompetentnost budushchikh uchyteliv heohrafy kak predmet nauchnykh yssledovanyi. *Nauchno-metodycheskyi jelektronnyi zhurnal «Kontsept»*, 4. URL: <https://e-koncept.ru/2016/16085.htm.1-9> [in Russian].
11. P'iankovska, I. V. (2010). Kompetentsiia ta kompetentnist yak providni poniattia kompetentnisnoho pidkhopu. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu Ostrozka akademiia*, 15, 202–211 [in Ukrainian].
12. Pometun, O. I. (2004). Teoriia ta praktyka poslidovnoi realizatsii kompetentnisnoho pidkhopu v dosvidi zarubizhnykh krain. *Kompetentnisnyi pidkhopid u suchasni osviti: svitovi dosvid ta ukrainski perspektivy*. Kyiv, 15–25 [in Ukrainian].
13. Pro vyshchu osvitu: Zakon Ukrainy vid 01.07.2014 № 1556–VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> [in Ukrainian].
14. *Slovnyk inshomovnykh sliv*. (1985). O. S. Melnychuka (Ed.). Kyiv [in Ukrainian].
15. *Slovnyk ukrainskoi movy*. (1973). (Vols. 1–11). Kyiv: Naukova dumka. T. 4. URL: <http://sum.in.ua/s/kompetentnyj> [in Ukrainian].
16. Stetsula, N., Kossak, H. (2017). Formuvannia kartoznavchych kompetentnostei uchniv na urokakh heohrafii. *Molod i rynek*, 11, 41–47 [in Ukrainian].
17. Timets, O. V. (2010). Profesiina pidhotovka maibutnoho vchytelia heohrafii: vzaiemozv'iazok kohnityvnoho, operatsiinoho i osobystisnoho komponentiv yoho fakhovoi kompetentnosti. *Problemy*

- pidhotovky suchasnoho vchytelia*, 2, 46–52 [in Ukrainian].
18. Timets, O. V. (2010). Formuvannia fakhovoi kompetentnosti maibutnioho vchytelia heohrafii u protsesi profesiinoi pidhotovky. Uman: Vizavi [in Ukrainian].
 19. Topuzov, O. M., Vyshnikina, L. P. (2017). Stanovlennia kompetentnisnoi heohrafichnoi osvity. *Problemy suchasnoho pidruchnyka*, 19, 57–68 [in Ukrainian].
 20. Topuzov, O. M., Vishnikina, L. P. (2016). Psykhodydaktychni zasady formuvannia predmetnoi heohrafichnoi kompetentnosti uchniv. *Ukrainskyi pedahohichnyi zhurnal*, 2, 65–74 [in Ukrainian].
 21. Ukrainskyi tumachnyi slovnyk. (2016). Blyzko 250 000 sliv. V. Busel (Ed.). Kyiv: Perun [in Ukrainian].
 22. Tsilmak, O. M. (2009). Skladovi struktury kompetentnosti. *Nauka i osvita*, 1, 128–134 [in Ukrainian].
 23. Chasnikova, O. V. (2018). Struktura fakhovoi kompetentnosti vchytelia heohrafii. *Zbirnyk naukovykh statei Natsionalnoi akademii pedahohichnykh nauk Ukrainy*, 305–312 [in Ukrainian].
 24. Chebotarova, I. O. (2015). Etymolohiia poniattia kompetentnist v anhlomovnykh dzherelakh. *Naukovi zapysky kafedry pedahohiky*, 38, 278–291. URL: http://www.irbis-nbu.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbu/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Nzkg_2015_38_35 [in Ukrainian].
 25. Analysis Report on Competence Services. 2011. URL: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED534599.pdf>
 26. ANNEX to the Proposal for a Council Recommendation on Key Competences for Lifelong Learning. URL: <https://ec.europa.eu/education/sites/education/files/annex-recommendation-key-competences-lifelong-learning.pdf>
 27. Cambridge Dictionary. URL: <https://www.google.com/search?q=dictionary.+cambridge.org%2Fdictionary%2Fbritish%2Fcompetency&oq=dictionary.+cambridge.org%2Fdictionary%2Fbritish%2Fcompetency&aqs=chrome..69i57j0j4&sourceid=chrome&ie=UTF-8>